

دانشگاه پیام نور

گروه الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش معارف نهج البلاغه

موضوع:

مقایسه ی تطبیقی میان خطبه های فاطمه زهرا و نهج البلاغه ی امیر مؤمنان علی (علیهما السلام)

استاد راهنما: دکتر سید محمد میر دامادی

استاد مشاور: دکتر سید محمد مهدی جعفری

پژوهشگر: فرشته یاوری

اهدا به پیشگاه مبارک قطب عالم امکان

حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف

خدای متعال را حمد و سپاس فراوان که این جانب را مشمول الطاف خود قرار داده ، و توفیق پژوهش مقایسه ای در ارتباط با بخشی از بیانات امیرالمؤمنین در نهج البلاغه و خطبه های فاطمه ی زهرا (علیهما السلام) نصیب فرمود ، تا گامی هر چند کوچک در این مسیر بردارم ، و حاصل آن پایان نامه ای است که پیش روی استادان گرامی قرار دارد .

سپاس از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سید محمد میر دامادی که با رهنمود های ارزشمند همواره با صبر و شکیبایی این پژوهش را یاری رساندند .

سپاس از جناب آقای دکتر سید محمد مهدی جعفری استاد مشاور که از مشاورات مشفقانه ی ایشان بهره مند شدم .

این جانب نقاط قوت این پایان نامه را مرهون استادان ارجمند و نقاط ضعف را متوجه خود می دانم.

سپاس از همسر گرامی که با حمایت های بی دریغ خود مرا در انجام این پژوهش همراهی نمودند .

سپاس و تقدیر از فرزندانم و همه ی عزیزانی که در انجام این پایان نامه به نوعی مرا یاری دادند .

چکیده

بزرگی شخصیت و ارجمندی سخنان حضرت علی (علیه السلام) در دنیای اسلام نمای زیبایی دارد و هر چه زمان می گذرد و اسلام شناسی رونق می یابد، این عظمت جلوه هایی نوین از خود نشان می دهد. در کنار آن وجود حضرت زهرا (علیها السلام) و فرموده های نغزشان وبه ویژه خطبه ها، پیوستگی آن حضرت را به اقیانوس نبوت و رسالت می نمایاند. گر چه این حقیقت در گذشته آن چنان که باید شناخته نشده، در این پژوهش سعی بر آنست که اگر نمی توان به تمام ابعاد و فرموده های آن دو بزرگوار پرداخت، به بخشی از آن ها در حد وسع و توان روی آورده و آن ها را تطبیق و مقایسه نمود که شامل موارد زیر است.

توصیف و تحلیل عصر جاهلیت و مشابهت آن با زمان پس از رحلت نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم» و اعلام خطر از سوی معصومین بزرگوار (علیهما السلام)، شخصیت و مقام والای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در بیانات امام علی و حضرت فاطمه زهرا (علیهما السلام) که خود بهترین منبع برای شناخت نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) می باشد. ولایت و امامت از نگاه امام علی و فاطمه زهرا (علیهما السلام)، فدک و رخداد های مرتبط با آن، فلسفه ی احکام و دستورات الهی.

کلید واژه:

امام علی (ع)، فاطمه زهرا (ع)، نهج البلاغه، خطبه، مقایسه تطبیقی

فهرست مطالب:

۱	مقدمه.....
۳	فصل اول.....
۴	طرح پژوهش.....
۴	تبیین موضوع.....
۴	سؤال های اصلی تحقیق.....
۵	فرضیه ها.....
۵	پیشینه ی تحقیق.....
۵	ضرورت انجام تحقیق.....
۶	اهداف تحقیق.....
۶	روش تحقیق.....
۶	مشکلات تحقیق.....
۶	تعاریف:ارجمندی خاندان پیامبر.....

- ۸.....شخصیت ممتاز امیر مؤمنان(ع).....
- ۹.....جایگاه نهج البلاغه در روشنگری های اسلامی
- ۱۰.....سیمای فاطمه زهرا (علیها السلام) در آیات و روایات.....
- ۱۱.....مفهوم مقایسه.....
- ۱۲.....خطبه و خطابه.....
- ۱۳.....خطبه فدکیه.....
- ۱۳.....اسناد ومدارک خطبه ی فدکیه.....
- ۱۴.....محورهای هفتگانه ی خطبه ی (فدکیه).....
- ۱۶.....خلاصه ی فصل.....
- ۱۷.....فصل دوم: اوصاف عصر جاهلیت از بیانات امیر مؤمنان و فاطمه زهرا (علیهما السلام).....
- ۱۸.....مقدمه.....
- ۱۸.....مفهوم جاهلیت.....
- ۱۹.....بیان فاطمه زهرا (علیها السلام)در باره ی جاهلیت.....
- ۲۰.....کلام امیر مؤمنان (علیه السلام)در باره ی جاهلیت.....

- ۲۱.....تطبیق بیانات.....
- ۲۱.....ضعف نفرات واحساس ذلت و خواری.....
- ۲۲.....تطبیق بیانات.....
- ۲۳.....خوراک نامطلوب.....
- ۲۵.....تطبیق بیانات.....
- ۲۵.....آیین مردم در عصر جاهلیت.....
- ۲۶.....تطبیق بیانات.....
- ۲۷.....خلاصه ی فصل.....
- ۲۸.....مقایسه در جدول.....
- فصل سوم: شخصیت و مقام والای پیامبر(صلی الله علیه وآله)در بیانات امام علی و فاطمه زهرا (علیهما السلام).....
- ۲۹.....
- ۳۰.....مقدمه.....
- ۳۰.....انتخاب پیامبر از میان جهانیان.....
- ۳۲.....تطبیق بیانات.....
- ۳۳.....تحقق وعده های الهی در سایه ی نبوت پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآله).....
- ۳۴.....تطبیق بیانات.....
- ۳۴.....پیامبر (صلی الله علیه وآله)به آیین پابرجای اسلام هدایت می کند.....
- ۳۶.....تطبیق بیانات.....
- ۳۷.....پرستش بت وشیطان به جای پرستش خدا.....
- ۳۸.....تطبیق بیانات.....

- ۳۹..... خلاصه ی فصل
- ۴۰..... جدول مقایسه.
- ۴۲ فصل چهارم: ولایت و امامت امیرمؤمنان(علیه السلام) از منظر نهج البلاغه و بیانات فاطمه زهرا(علیها السلام) ...
- ۴۳..... مقدمه.
- ۴۳..... امامت از دیدگاه حضرات معصومین (علیهم السلام).
- ۴۴..... تطبیق بیانات.
- ۴۴..... نقش امام علی (علیه السلام) در مبارزات رهایی بخش.
- ۴۶..... استقامت علی (علیه السلام) در راه خدا.
- ۴۷..... تطبیق بیانات.
- ۴۷..... کوشا در امر خدا.
- ۴۸..... تطبیق بیانات.
- ۴۸..... علی(علیه السلام) نزدیک ترین شخص به پیامبر(صلی الله علیه و آله).
- ۵۰..... تطبیق بیانات
- ۵۰..... علی (علیه السلام) از سرزنش نمی هراسید.
- ۵۱..... تطبیق بیانات
- ۵۱..... بی اعتنا به مرگ و در اشتیاق ملاقات پروردگار.
- ۵۱..... تطبیق بیانات
- ۵۲..... عدالت امیر مؤمنان (علیه السلام).
- ۵۲..... تطبیق بیانات.
- ۵۳..... خطبه ی دوم (سخنرانی در جمع زنان مهاجر و انصار).

- ۵۳.....چه کسی شایسته ی پیروی است؟
- ۵۴.....تطبیق بیانات.
- ۵۵.....صبر و شکیبایی فاطمه زهرا و امیر مؤمنان (علیها السلام).
- ۵۷.....تطبیق بیانات.
- ۵۷.....علل عدم پذیرش ولایت و امامت امیر مؤمنان علی (علیه السلام) از سوی مردم.
- ۵۹.....خلاصه ی فصل.
- ۶۰.....جدول مقایسه.
- ۶۴.....فصل پنجم: فدک.
- ۶۵.....مقدمه: فدک هدیه ی رسول خدا (صلی الله علیه وآله) به حضرت فاطمه (علیها السلام).
- ۶۶.....ممنوع ساختن خاندان پیامبر (صلی الله علیه وآله).
- ۶۸.....بیان امیر مؤمنان (علیه السلام) در باره ی فدک.
- ۶۹.....نزاع فاطمه زهرا (صلی الله علیه وآله) با حاکم وقت.
- ۶۹.....نارضایتی حضرت زهرا (علیها السلام).
- ۷۱.....خلاصه ی فصل.
- ۷۲.....فصل ششم: فلسفه ی احکام الهی.
- ۷۳.....مقدمه.
- ۷۳.....فلسفه ی احکام الهی.
- ۷۴.....انجام فرایض روحیه ی تفاخر و خود پسندی را از بین می برد.
- ۷۴.....فلسفه ی احکام الهی با استفاده از بیانات حضرات معصومین (علیها السلام).
- ۷۵.....تطبیق بیانات.

- ۷۵..... نماز برای دور شدن از کبر.....
- ۷۶..... تطبیق بیانات.....
- ۷۶..... زکاه و افزایش روزی.....
- ۷۷..... تطبیق بیانات.....
- ۷۷..... روزه اثبات بندگی است.....
- ۷۸..... تطبیق بیانات.....
- ۷۸..... حج وسیله ی ارتباط نزدیک مسلمانان.....
- ۷۹..... تطبیق بیانات.....
- ۸۰..... جهاد.....
- ۸۰..... تطبیق بیانات.....
- ۸۰..... امر به معروف یا مصلحت مردم.....
- ۸۱..... تطبیق بیانات.....
- ۸۲..... صلّه ی رحم و افزایش عمر و مال.....
- ۸۲..... تطبیق بیانات.....
- ۸۳..... حفظ سلامت عقل.....
- ۸۳..... تطبیق بیانات.....
- ۸۴..... ارتباط ترک دزدی با حفظ عفت عمومی.....
- ۸۴..... تطبیق بیانات.....

۱۵..... خلاصه ی فصل

۱۶..... جدول مقایسه

۱۸..... نتیجه گیری

۹۳..... کتاب نامه

مسئولیت امام علی و حضرت زهرا (علیهما السلام) بعد از وفات پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) ادامه ی خط رسالت و نبوت است. احادیث و خطبه های منقول از آن دو بزرگوار همچون فرموده های نبی گرامی اسلام (ص)، چنانچه اعتبار سندی داشته باشد، در کنار قرآن قرار می گیرد. بی تردید طبق نقل های شیعه و سنی که بدان اعتراف دارند، اگر امیر مؤمنان (ولی الله اعظم) است، حضرت زهرا (علیها السلام) نیز جایگاه بسیار ویژه در ولایت دارد.

دفاع سرسختانه ی این بانوی بزرگوار در کنار امیر مؤمنان (علیه السلام) از حریم ولایت و امامت و بیاناتشان پیرامون نیازهای جامعه ی مسلمانان و خطراتی که می تواند به اساس اسلام آسیب های غیر قابل جبران وارد سازد، ضرورت سخنرانی های ایشان را آشکار می نماید.

بدون تردید نهج البلاغه پس از قرآن کریم، مهم ترین منبع شناخت به شمار می رود، این کتاب ابعاد وجودی شخصیتی را نشان می دهد، که پس از رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) والاترین مقام الهی را داراست. امیر مؤمنان (علیه السلام) در این کتاب با بیانات روشنگرانه ی خویش راه حق را برای حق طلبان روشن و هویدا نموده است. می توان بیانات این دو معصوم بزرگوار را با یکدیگر مقایسه نموده و به نتایج جدیدی دست یافت. سرچشمه بیانات و خطبه های آن دو بزرگوار برگرفته از کلام وحی و نبی گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) است، در این مقایسه می بینیم که گاه الفاظ و عبارات همسان و مشترک است، و گاه معنا مشترک و الفاظ متفاوت، اما در عین حال در راستای دو منبع عظیمی است، که ذکر شد. در این نوشتار سعی بر آنست که فرموده های آن دو بزرگوار در بخشی از موضوعات مقایسه و تطبیق شود، که امید است توفیق الهی یار شود.

آنچه در این پایان نامه در صدد نیل به آن هستیم از این قرار است :

۱- بیانات فاطمه زهرا و حضرت علی (علیهما السلام) با اهداف مشترک در جهت رشد و هدایت مسلمین بوده است، هر چند که بین زمان صدور آن ها فاصله ای حدود ربع قرن وجود دارد، بیانات حضرت زهرا (علیها السلام) و بخش هایی از نهج البلاغه نیز به رویدادهای پس از رحلت نبی گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) اختصاص یافته است.

۲- با همه ی تلاش های علمای اسلام جهت معرفی بانوی گرامی اسلام و شروح و تفاسیر متعدد بر فرموده ها و خطبه های ایشان مسلمانان آن چنان که شایسته است با بیانات یگانه فرزند پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) آشنایی کامل ندارند، لذا پراخت به زوایای آن یک ضرورت است.

۳- ایجاد زمینه های همدمی بین گروه ها و فرقه های مسلمان از طریق استفاده از منابع اصیل تاریخی و بیانات آن حضرت که در راستای تعالیم قرآن است، تحلیل محتوای آن فرموده ها نقش مثبت داشته، و دارای اهمیت می باشد. نیل به این اهداف نیازمند پژوهش گسترده است، که در این نوشتار در حدّ توان و با تکیه بر عنایت الهی گامی

برداشته می شود، و امید است، توفیق یار گردد. بدین منظور خطبه هایی از بانوی بزرگوار اسلام با برخی از عبارات نهج البلاغه تطبیق داده و به تناسب از آیات هم بهره گرفته شده است.

شایان ذکر است که خطبه های امام علی (علیه السلام) سال ها بعد از خطبه های حضرت زهرا (علیها السلام) ایراد شده، که با توجه به فاصله زمانی و مسائل پدید آمده در عصر امام (ع) از گسترش بیش تری برخوردار است و فرموده های بانوی بزرگوار اسلام را با بخشی از آن ها می توان مقایسه و تطبیق نمود، ولی در هر حال امکان مقایسه فراهم بوده است.

این نوشتار بر اساس روابط مطالب و توجه به اینکه زمینه مقایسه بهتر فراهم باشد، شامل فصل های زیر است:

فصل اول: کلیات: ویژه تعاریف و مفاهیم: تبیین موضوع، سؤالات و فرضیه ها، ضرورت تحقیق، و پیشینه ی آن، ابتکارات روش تحقیق، استناد خطبه های حضرت زهرا (علیها السلام)

فصل دوم: عصر جاهلیت در بیانات حضرت زهرا (علیها السلام) و نهج البلاغه

فصل سوم: مقام والای پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) و خدمات و رنج های ایشان برای امت اسلام از منظر فاطمه زهرا و امام علی (علیهما السلام)

فصل چهارم: ولایت و امامت از نگاه امام علی و فاطمه زهرا (علیهما السلام)

فصل پنجم: فدک

فصل ششم: فلسفه ی احکام، در نهج البلاغه و خطبه فدکیه

نتیجه گیری

کتاب نامه

کلیّات
(تعاريف و مفاهيم)

مقدمه

در این فصل دو عنوان «طرح پژوهش» و «مفاهیم» نکاتی مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱-۱-۱ طرح پژوهش

شناخت سخنان امیر مؤمنان و فاطمه زهرا (علیها السلام) شناخت شخصیت ایشان است .

علی (علیه السلام) یگانه شخصیت برجسته پس از رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) است . ایشان از کودکی تحت تربیت پیامبر (ص) قرار گرفت.^۱ حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) می فرمود: علی برادر، دوست، معین، وصی، ذخیره، مورد اعتماد، داماد، شوهر دخترم و امین بر وصیت من است، و نیز به جهت شایستگی ها و فضایی که در وجود بانوی بزرگوار حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) است ، ایشان به عنوان اسوه و الگوی مردان و زنان با ایمان قرار گرفته است.

مطالعه ی بیانات ایشان به شناخت هر چه بیشتر و بهتر اسلام و رهبران الهی کمک شایان می نماید. در این فصل به مفاهیم و تعاریف پرداخته خواهد شد .

۱-۱-۲ تبیین موضوع

سخنان منقول از حضرت زهرا (علیها السلام) بعد از رحلت پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) ادامه ی خط رسالت و نبوت است . ایشان در کنار امیر مؤمنان سر سخنان از حریم ولایت و وصایت دفاع نمودند. هر چند حق طلبان و آزاد اندیشان شرح و تفسیر های متعددی در این مقوله به رشته ی تحریر آورده اند، اما جا دارد از زاویه و نگاهی نو بیانات این دو بزرگوار توأمان مورد پژوهش و استفاده قرار گیرد.

از سخنان علی (علیه السلام) پیرامون همان موضوعات مطروحه در کلام بانوی بزرگوار اسلام استفاده شده و سپس مقایسه ی تطبیقی صورت پذیرفته است .

۱-۱-۳ سؤال های اصلی تحقیق

۱- احادیث منقول از حضرت زهرا (علیها السلام) به چه میزان اعتبار سنجی شده است ؟

۲- آیا مفاهیم خطبه های حضرت زهرا (علیها السلام) را می توان با نهج البلاغه انطباق داد ؟

۳- دغدغه هایی که از بیانات آن بانوی بزرگوار در یافت می شود، جنبه ی شخصی دارد یا نشان از یک نگرانی بزرگ و اعلام هشدار برای امت اسلام است ؟

^۱- الاصابه، ج ۴، ص ۴۶۴

۴- عواقب شوم فاصله گرفتن امت از ولایت در بیانات آن دو بزرگوار چگونه بیان شده است؟ و آیا با یک دیگر تطابق دارند؟

۵- باز تاب خطبه ی فدکیه در بیانات امیر مؤمنان (علیه السلام) چگونه است؟

۱-۱-۴ فرضیه ها

۱- مستندات احادیث حضرت زهرا (علیها السلام) چنان است که می توان آن ها را مورد بررسی قرار داد و به اعتبار شان واقف شد.

۲- بسیاری از سخنان حضرت زهرا (علیها السلام) را می توان با مطالب نهج البلاغه مقایسه و تطبیق نمود.

۳- نگرانی های بانوی بزرگوار اسلام نشان از احساس خطر برای جامعه ی مسلمانان بود، که در بیانات ایشان مشهود است.

۴- هر دو بزرگوار در سخنان خویش امت پیامبر (صلی الله علیه وآله) را از خطرات جدایی از ولایت و امامت بر حذر داشته اند، و با رهنمود های پیامبر گونه ی خویش سعی بر هدایت امت داشته اند. ممکن است همه ی بیانات با یک دیگر تطابق نداشته باشند، اما پاره ای از آن ها را می توان قابل انطباق دانست و با مراجعه به نهج البلاغه ارائه نمود.

۵- موضوع فدک را می توان از بیان هر چند کوتاه امام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه پی گرفت، و به حقایق نوینی دست یافت.

۱-۱-۵ پیشینه تحقیق

اگرچه در زمینه ی نهج البلاغه و خطبه های فاطمه زهرا (علیها السلام) کتاب های متعدد و فراوانی به رشته ی تحریر در آمده است، و در بعضی از آن ها حتی مقایسه هم بین خطبه های دو معصوم بزرگوار (علیها السلام) صورت پذیرفته است اما با توجه به جست و جوهایی که انجام شده، نگارنده با عنوان مستقل مقایسه ی تطبیقی و به شکل موضوعی و منسجم بین خطبه های این بزرگواران به اثری دست پیدا نکرده است.

۱-۱-۶ ضرورت انجام تحقیق

بیانات امام علی و فاطمه زهرا (علیها السلام) ادامه ی بیانات پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) و در راستای تفسیر و تبیین قرآن کریم است. لذا ضرورت دارد با توجه به نیازهای جامعه و در هر عصر و زمانی آن ها را بارها و بارها تبیین و تفسیر

نمود، ما برای ترویج فرهنگ فاطمی و علوی به شناخت هرچه بیشتر این بیانات نیازمندیم، و بهتر که بتوان آن ها را در کنار یکدیگر مقایسه نمود.

۱-۱-۷ اهداف

بهره مند شدن از قرآن برای هر مسلمان اهمیّت دارد، پس سخنان امیر مؤمنان و حضرت زهرا (علیها السلام) که روشنگران مفاهیم و مقاصد آن هستند، نیز اهمیّت به سزایی دارد. لذا اهتمام به درک و فهم و تحلیل بیانات ایشان ضروری می باشد.

شناخت بهتر بیانات آن بزرگواران که پیوند یافتگان با مرجع وحی و رسالت اندو آگاهان به باطن قرآن، موجد وحدت و یک پارچگی هر چه بیش تر جوامع اسلامی حول محور قرآن و عترت می باشد. و این امر محققاً خواست خداوند و پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) می باشد.

۱-۱-۸ روش تحقیق

شیوه ی تحقیق در این نوشتار کتاب خانه ای است. با مطالعه ی منابع در کتاب خانه و فیش برداری از آن ها، و نیز با استفاده از نرم افزارهای باب العلم، ریحانه، و برخی از نرم افزارهای نوراین پژوهش انجام شده است.

۱-۱-۹ مشکلات تحقیق

با توجه به تازگی موضوع، قطعاً این پژوهش خالی از اشکال نخواهد بود، و خلاء تحقیق با این شیوه محسوس است. بر همین اساس و نیز به دلیل این که نوشتار حاضر در قالب پایان نامه ارائه می شود محدودیت های خاص خود را دارد. لذا فقط بخش هایی از خطبه های فاطمی با بخش هایی از نهج البلاغه به صورت محدود مقایسه می شود.

۱-۲ تعاریف

۱-۲-۱ ارجمندی خاندان پیامبر (صلی الله علیه وآله)

حضرت زهرا و امیر مؤمنان (علیها السلام) در تمامی شؤون هم پایه و هم رتبه یک دیگر هستند. و مؤید این مطلب آیات قرآنی و احادیث نبوی است.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً^۲.

خدا جز این منظور ندارد که پلیدی را از شما اهل بیت ببرد، و آن طور که خود می داند پاکتان کند.

^۲- احزاب، ۳۳

کلمه "انما" در آیه انحصار خواست خدا را می‌رساند، و می‌فهماند که خدا خواسته که رجس و پلیدی را تنها از اهل بیت دور کند، و به آنان عصمت دهد، و کلمه "أَهْلَ الْبَيْتِ" چه اینکه صرفاً برای اختصاص باشد، تا غیر از اهل خانه داخل در حکم نشوند، و چه اینکه این کلمه نوعی مدح باشد، و چه اینکه نداء، و به معنای "ای اهل بیت" بوده باشد، علی‌ایّ حال دلالت دارد بر اینکه دور کردن رجس و پلیدی از آنان، و تطهیرشان، مساله‌ای است مختص به آنان، و کسانی که مخاطب در کلمه "عنکم - از شما" هستند.

بنا بر این در آیه شریفه در حقیقت دو قصر و انحصار بکار رفته، یکی انحصار اراده و خواست خدا در بردن و دور کردن پلیدی و تطهیر اهل بیت، دوم انحصار این عصمت و دوری از پلیدی در اهل بیت.

کلمه "أَهْلَ الْبَيْتِ" در عرف قرآن اسم خاص است که هر جا ذکر شود، منظور از آن، این پنج تن هستند، یعنی رسول خدا (صلی الله علیه وآله) و علی و فاطمه و حسنین (علیهم السلام) و بر هیچ کس دیگر اطلاق نمی‌شود، هر چند که از خویشاوندان و اقربای آن جناب باشد، البته این معنا، معنایی است که قرآن کریم لفظ مذکور را بدان اختصاص داده، و گر نه به حسب عرف عام، کلمه مزبور بر خویشاوندان نیز اطلاق می‌شود.^۳

عن ابن عباس قال: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) الْحَسْنَ وَالْحُسَيْنَ وَعَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَمَدَّ عَلَيْهِمْ ثَوْبًا ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَحَامَتِي فَأَذْهَبْ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا.
ابن عباس گفت: پیامبر خدا حسن و حسین و علی و فاطمه را خواند و لباسی بر آنان پهن کرد سپس گفت: خدایا اینان اهل بیت من و نزدیکان من هستند، پس پلیدی را از آنان بردار و آنان را پاکیزه کن.^۴

از ائمه اهل بیت (علیهم السلام) نقل شده است که حضرت آدم (علیه وآله) بر عرش، اسم‌هایی بزرگ و گرامی دید وقتی از آن‌ها پرسید به او خطاب رسید این‌ها اسم‌های بزرگترین و با منزلت‌ترین مخلوقات خداست و این اسمها: «محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین» بود که آدم در پذیرش توبه و بالا رفتن مقامش بدانان توسل جست. کلماتی آموخت تا آنها را بگوید و توبه‌اش پذیرفته شود.^۵

امام صادق (علیه السلام) می‌فرمود: اگر خدای تبارک و تعالی امیر المؤمنین (علیه السلام) را برای فاطمه نمی‌آفرید، در روی زمین، از آدم گرفته تا هر بشری بعد از او همسری برای او نبود.^۶

^۳ - تفسیر المیزان، طباطبایی، سید محمد حسین، مترجم موسوی همدانی، ج ۱۶، ص ۴۶۷

^۴ - سیما ی امام علی (ع) در قرآن، حاکم حسکانی، مترجم جعفری یعقوب، ص ۲۵۴

^۵ - تفسیر مجمع البیان، مترجمان، ج ۱، ص ۱۴۰

^۶ - اصول کافی، کلینی، محمد بن یعقوب، مترجم، مصطفوی سید جواد، ج ۲، ص ۳۶۰

۱-۲-۲ شخصیت ممتاز امیر مؤمنان (علیه السلام)

علی (علیه السلام) شخصیت یگانه و ممتاز پس از رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) است. ایشان از کودکی تحت تربیت پیامبر (ص) قرار گرفت.^۷ حضرت رسول (صلی الله علیه وآله) می فرمود: علی برادر، دوست، معین، وصی، ذخیره، مورد اعتماد، داماد، شوهر دخترم و امین بر وصیت من است.^۸ اولین مسلمان، تحت تربیت مستقیم نبی اسلام، شرکت در تمام غزوات به همراه پیامبر گرامی اسلام، مگر در غزوه ی تبوک که به فرموده ایشان در مدینه به عنوان جانشین پیامبر ماند. امام علی (علیه السلام) فرمود: ای رسول خدا، آیا مرا میان زنان و کودکان خویش جانشین قرار می دهی؟ پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: اما ترضی أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي آیا راضی نیستی که برای من به منزله هارون از برای موسی باشی؟ جز اینکه پس از من پیامبری نیست.^۹

علی حجّت خدا، قسیم الجنة و النار؛ امیر المؤمنین؛ و خلیفه بعد از رسول الله است روشنی چشم رسول خدا؛ و اولین کسی است که وارد بهشت می شود؛ اولین کسی است که بر سر حوض کوثر بر پیامبر (ص) وارد می شود؛ باب علم رسول خداست؛ ساقی حوض کوثر؛ نزدیک ترین مردم به پیامبر در آخرت؛ و برترین مردم نزد خداست.^{۱۰} علی (علیه السلام) جانشین و داماد پیامبر، فرزندان او، جوانان اهل بهشت و اختصاص آیه ی تطهیر به آنان، برادر و وزیر رسول خدا، پیشوای متّین، اطاعت از او اطاعت از خدا و سرپیچی از او عصیان خداوند، اولین مسلمان نمازگزار^{۱۱} و خلاصه ی انبیای پیشین.^{۱۲} اختصاص آیه ی تبلیغ به او.^{۱۳} ضربت او در جنگ خندق برتر است از اعمال امت تا روز قیامت.^{۱۴} ابو سعید خدری گفته، پدرم گفت: از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) شنیدم، می فرمود: که من شهر علمم و علی (علیه السلام) در آنست؛ کسی که خواهان علم و دانش است از دریای پهناور کمالات او استفاده نماید. ابن عباس گفته رسول خدا ص فرمود علی (علیه السلام) داناترین پیروان من است و پس از من به خوبی می تواند از عهده حکومت میان آنان برآید.^{۱۵} موقعیت علی (علیه السلام) برای پیامبر (صلی الله علیه وآله) همچون موقعیت هارون (علیه السلام) برای موسی (علیه السلام) است.^{۱۶} بلاذری در انساب الاشراف می نویسد: حدیث ولایت و آنچه در روز غدیر بر پیامبر (ص) نازل شد از آن امامت علی (علیه السلام) است^{۱۷} ولایت علی «علیه السلام» کشتی نجات است.^{۱۸}

^۷- الاصابه، ج ۴، ص ۴۶۴

^۸- اثبات الوصیه، ص ۲۵۷

^۹- الغدير، ج ۳، ص ۱۹۹، بحار الانوار، ج ۲۱، ص ۲۱۸، صحیح بخاری، ج ۵، ص ۲۴

^{۱۰}- احقاق الحق، ج ۴، ص ۲۸۶

^{۱۱}- انساب الاشراف، بلاذری، ج ۲، ص ۹۲

^{۱۲}- احقاق الحق، ج ۴، ص ۴۰۰

^{۱۳}- همان، ج ۴، ص ۳۹۹

^{۱۴}- همان، ج ۶، ص ۳۲

^{۱۵}- الارشاد، ترجمه ص ۳۲

^{۱۶}- انساب الاشراف، ج ۲، ص ۹۱

^{۱۷}- همان، ج ۲، ص ۱۰۸- اسنی المطالب، الجزری، الاصدار الثانی، ص ۳۹

^{۱۸}- بشاره المصطفی، ص ۱۵

«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ».^{۱۹} همانا سرپرست و اولی به تصرف شما خدا و رسول و آنهاست که به آئین حق گرویده یعنی آنان که نماز می خوانند و در هنگام رکوع، صدقه می دهند. و می دانیم که غیر از علی (علیه السلام) دیگری در حال رکوع، صدقه نداد. این آیه، یکی از واضحترین دلایلی است که امامت بلا فصل علی علیه السلام را پس از پیامبر اثبات می کند.^{۲۰}

۱-۲-۳ جایگاه نهج البلاغه در روشنگری های اسلامی

بی تردید پس از قرآن، نهج البلاغه با ارزش ترین میراث فرهنگی اسلامی به شمار می رود، این کتاب ابعاد وجودی شخصیتی را نشان می دهد، که پس از رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) والاترین مقام الهی را داراست. این کتاب دریای معرفت الهی، دستور العمل برای رسیدن به سعادت و خیر دنیا و آخرت است.

سیدرضی در مقدمه کتاب نهج البلاغه، انگیزه خود را چنین بیان می کند: پس از آن که بخش نخست کتاب خصائص الائمه را نگاشتم و در پایان شرح حال امیرمؤمنان (علیه السلام) سخنانی از حضرت را آوردم، عده ای تقاضا کردند تا کتابی شامل منتخبی از سخنان حضرت که جمیع فنون و علوم را دربرداشته باشد، بنگارم.

سیدرضی درصدد بوده است کتابی از سخنان امیرمؤمنان (علیه السلام) فراهم سازد تا پیشتازی حضرت را در میدان فصاحت روشن کند و افزون بر آن، محاسن فراوان و فضایل جامع وی را بیان نماید. بنابراین، هدف اصلی سیدرضی، نمایان ساختن بلاغت و فصاحت امام و هدف فرعی او، بیان محاسن و فضایل جامع حضرت بوده است. وی در ادامه چنین می نویسد:

از شگفتی های سخن امام (علیه السلام) که او خود در این زمینه تنها است و شریک و همتایی در آن ها ندارد، این است که: سخن آن حضرت را که در باره ی زهد و مواعظ است هر گاه کسی تأمل کند و خود را از این جهت بیگانه دارد که این سخن شخصی عظیم القدر و نافذ الامر است که همه در برابر او سر فرود می آورند؛ شک و تردید نخواهد کرد که گوینده ی این سخن کسی است که جز در وادی زهد و پارسایی قدم نگذاشته و هیچ اشتغالی به جز عبادت نداشته است و یقین می کند که این سخن از کسی است که در گوشه ی خانه ای تنها و دور از اجتماع یا در یکی از

غار ها قرار گرفته که جز صدای خودش را نمی شنود و غیر خویش دیگری را نمی بیند، و همواره مشغول عبادت می باشد. و هیچ گاه نمی تواند باور کند که این سخن شخصی است که به هنگام جنگ در دریای لشکر دشمن فرو می رفت و پهلوانان و جنگجویان نیرومند را بر زمین می افکند. و او با این حال یکی از زهاد و یکی از افراد صالح و پاک و نمونه ای است که نظیر ندارد.

این است فضائل عجیب و شگفتی زا و ویژگی های لطیف او که جمع اضداد است. بعد از تمام شدن کتاب چنین دیدم که نامش را «نهج البلاغه» بگذارم، زیرا این کتاب درهای بلاغت را بر روی بیننده می گشاید.^{۲۱}

^{۱۹}-مآئده، ۵۵

^{۲۰}-تفسیر مجمع البیان، ج ۷، ص ۸۸

^{۲۱}-مقدمه سید رضی بر نهج البلاغه